

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Wizja i kierunki rozwoju polityki rodzinnej w świetle programów komitetów wyborczych w wyborach parlamentarnych w Polsce w roku 2015

Author: Bożena Zasępa

Citation style: Zasępa Bożena. (2017). Wizja i kierunki rozwoju polityki rodzinnej w świetle programów komitetów wyborczych w wyborach parlamentarnych w Polsce w roku 2015. W: M. Kolczyński (red.), "Polskie wybory 2014-2015 : kontekst krajowy i międzynarodowy - przebieg rywalizacji - konsekwencje polityczne T. 2" (S. 232-256). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Bożena Zasepa

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wizja i kierunki rozwoju polityki rodzinnej w świetle programów komitetów wyborczych w wyborach parlamentarnych w Polsce w roku 2015

Abstrakt: W obliczu problemów demograficznych w Europie, których powodem jest głównie zawężona reprodukcja ludności, a w przypadku Polski także emigracja, nie dziwi fakt pojawiania się w kampaniach wyborczych deklaracji, których celem jest wskazanie propozycji zażegnania kryzysu demograficznego. Przejawem tego są zarówno ogólnie sformułowane kierunki działań, jak i propozycje konkretnych rozwiązań. Ponieważ najwięcej instrumentów, które można wykorzystać do wspierania decyzji prokreacyjnych rodzin znajduje się w obszarze polityki rodzinnej, ta dziedzina polityki społecznej została wybrana za przedmiot analizy. W niniejszym artykule przedstawiono wybrane propozycje oferty wyborczej, dotyczącej rozwiązań w ramach polityki rodzinnej tych ugrupowań, które w wyborach parlamentarnych w 2015 roku w Polsce zarejestrowały listy kandydatów do Sejmu w co najmniej połowie okręgów wyborczych. Celem autorki jest nie tylko identyfikacja wizji polityki rodzinnej i kierunków jej rozwoju prezentowanych przez poszczególne ugrupowania, ale przede wszystkim próba wskazania głównych linii podziału. Szczegółowa analiza propozycji zawartych w programach wyborczych pozwoliła także na wyodrębnienie tych obszarów i rozwiązań, wokół których można budować consensus polityczny, były one bowiem częścią programów wyborczych prawie wszystkich ugrupowań.

Słowa kluczowe: polityka rodzinna, instrumenty polityki rodzinnej, wybory parlamentarne w Polsce w 2015 roku, programy wyborcze

Wprowadzenie

Chociaż problemy ludnościowe Europy i Polski są obecne w dyskursie publicznym już od wielu lat, to o kryzysie demograficznym mówi się otwarcie stosunkowo od niedawna. Impulsem do podjęcia nie tylko dyskusji, ale także konkretnych działań, stają się kolejne prognozy GUS, dane z ewidencji urodzeń żywych, obserwowana skala emigracji czy wreszcie badania społeczne. Proces starzenia się populacji, którego Polska doświadcza od początku lat 90. zaczyna rzutować w coraz istotniejszy sposób na gospodarkę i wydolność finansową wielu polityk publicznych (głównie na system świadczeń emerytalnych, wydatki na zdrowie i zapewnienie usług opiekuńczych). Rodzi też konieczność społecznego i ekonomicznego „zagośpodarowania” osób starszych.

Według prognozy GUS w 2050 roku populacja Polski zmniejszy się o 12% i będzie wynosiła ok. 33,9 mln. Z 14,7% do 32,7% wzrośnie liczba osób w wieku 65+, a liczba dzieci w wieku 0–14 lat zmniejszy swój udział z 15% do nieco ponad 12%. Pomimo prognozowanego wzrostu współczynnika dzietności, Polska posiada i będzie posiadała jeden z najniższych jego poziomów w Europie¹. Eurostat prognozuje jego wartość na poziomie 1,58 dziecka na jedną kobietę w wieku rozrodczym (niższe wartości prognozują się dla Portugalii, Hiszpanii, Grecji i Słowacji). Polska będzie też jedną z najstarszych populacji Europy. Mediana wieku na poziomie 39 lat w 2014 roku plasuje nas na 26 miejscu wśród 31 krajów europejskich. Jesteśmy jeszcze relatywnie młodą populacją, ale w perspektywie 2050 roku jej wartość: 49,6 lat spowoduje, iż będziemy w grupie najstarszych populacji kontynentu europejskiego (na piątym miejscu)². Niepokojących danych można przywołać jeszcze wiele.

Trudno oddziaływać na długość trwania życia w kierunku jej zmniejszania, a ta stale rośnie i powoduje, że populacja starzeje się od góry (coraz więcej osób dożywa podeszłego wieku). Można natomiast wpływać na pozostałe dwa czynniki odpowiedzialne za proces starzenia się: na skalę urodzeń żywych i migracje (zwłaszcza na zahamowanie emigracji). W sytuacji, w której znalazła się Polska, zadaniem władz publicznych jest podjęcie aktywnych i uprzedzających działań, które nie tyle odwrócą niekorzystne tendencje demograficzne, co je wyhamują lub przynajmniej ograniczą ich negatywne skutki. W tym celu można wykorzystać klasyczny zestaw

¹ *Prognoza ludności na lata 2014–2050*. GUS. Warszawa 2014, s. 351.

² *Main scenario – Age specific fertility rates*, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do> [29.12.2015]. *Main scenario – Projected demographic balances and indicators*, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [29.12.2015].

instrumentów charakterystycznych dla polityki rodzinnej, innych polityk szczegółowych, odwołać się do rozwiązań prorodzinnych w ramach systemu podatkowego czy wreszcie umiejętnie łączyć potencjał gospodarczy z kapitałem ludzkim, w celu osiągnięcia trwałego wzrostu gospodarczego.

Do klasycznych instrumentów polityki pronatalistycznej zaliczyć można: adresowany do rodzin z dziećmi system świadczeń pieniężnych, związanych z różnymi etapami życia dziecka i indywidualną sytuacją rodziny, zwłaszcza trudną, system usług społecznych wspierających rodziny w wypełnianiu istotnych wobec dziecka funkcji oraz pozwalających zaspokajać potrzeby związane ze zdrowiem, edukacją, kulturą, rekreacją, sportem itp. oraz prorodzinny system podatków od dochodów osobistych, zawierający różną kombinację takich rozwiązań jak: system ulg, kwota wolna od podatku, możliwość wspólnego rozliczania się, iloraz rodzinny, niski wymiar podatków itp. Stymulująco na dietność i decyzję o pozostaniu w kraju działają także rozwiązania poprawiające dostępność do mieszkania, niski poziom bezrobocia, stabilność i bezpieczeństwo zatrudnienia, wysokość wynagrodzeń i świadczeń społecznych, jakość i dostępność usług społecznych, czyli szeroko pojęty poziom bezpieczeństwa socjalnego.

Warto wiedzieć również o tym, że wielkość nakładów na politykę rodzinną przekłada się na poprawę wartości wskaźnika dietności. Według danych OECD Polska obok Portugalii, Grecji i Hiszpanii przeznaczą na politykę rodzinną najmniejszą część PKB (1,8% wobec 4,4% w Wielkiej Brytanii, 4,1% w Danii czy 4% na Węgrzech i w Irlandii). Także według danych Eurostatu, stosującego nieco inną metodologię, w 2012 roku wydatki Polski ukształtowały się na poziomie 0,8% PKB (32 miejsce w Europie na 33 kraje w rankingu). Do krajów, które przeznaczają najwięcej środków na ten cel (3–4% PKB) należą: Dania, Luksemburg, Finlandia, Niemcy, Irlandia, Wielka Brytania, Szwecja i Norwegia³.

W kampaniach wyborczych w 2015 roku w Polsce problematyka kształtu polityki rodzinnej zajmowała może nie najważniejsze, ale istotne miejsce. Odwoływano się do niej zarówno w kampanii na urząd Prezydenta RP, jak i w kampanii do parlamentu. Z uwagi na fakt, iż bardziej realna jest możliwość przełożenia obietnic wyborczych na rzeczywiste programy i działania w ramach wyborów parlamentarnych, ta kampania została wybrana pod kątem analizy oferty poszczególnych ugrupowań politycznych.

Celem jest nie tylko identyfikacja wizji polityki rodzinnej i kierunków jej rozwoju prezentowanych przez poszczególne ugrupowania, ale przede wszystkim próba wskazania głównych linii podziału. Szczegółowa analiza

³ *Expenditure: main results*. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [29.12.2015]. *Family Database: By indicator – Public policies for families and children*, <http://stats.oecd.org/Index.aspx> [29.12.2015].

propozycji zawartych w programach wyborczych powinna pozwolić także na wyodrębnienie tych obszarów i rozwiązań, wokół których można budować consensus polityczny.

Z uwagi na obszerność zagadnień, jako podstawę prezentacji przyjęto kryterium podmiotowe w postaci analizy programu wyborczego poszczególnych komitetów wyborczych pod kątem obecności zapisów, dotyczących wizji polityki rodzinnej i proponowanych w tym zakresie zmian. Przyjęto, iż poszczególne oferty wyborcze zostaną przedstawione zgodnie z numerem list, z jakich startowali kandydaci poszczególnych ugrupowań.

Komitet Wyborczy Prawa i Sprawiedliwości

Podstawą kampanii wyborczej Prawa i Sprawiedliwości (PiS) do parlamentu w obszarze polityki rodzinnej był program partii z 2014 roku „Zdrowie. Praca. Rodzina”⁴ oraz propozycje przedstawione na Kongresie Programowym Prawa i Sprawiedliwości oraz zjednoczonej prawicy w lipcu 2015 roku w Katowicach. Jego efektem jest materiał dokumentujący trzydniowe spotkania, których motywem przewodnim było hasło „Myśląc Polska”⁵. W ramach propozycji programowej „Państwo dbające o rodziny” zidentyfikowano najważniejsze uwarunkowania polityki rodzinnej w Polsce, do których zaliczono: obniżenie wskaźników dzietności, osłabienie intensywności zawierania związków małżeńskich wraz z odraczaniem w czasie tej decyzji, emigracja, bezrobocie, brak poczucia bezpieczeństwa pracy, ograniczona dostępność do mieszkań i placówek opieki, narastanie zjawiska biednych pracujących, wzrost zagrożenia ubóstwem wśród rodzin wielodzietnych, z dzieckiem niepełnosprawnym i w rodzinach niepełnych. Wizja polityki rodzinnej została sformułowana w następujących słowach: „O rodzinę musimy dbać jako państwo, rodzina nie może być pozostawiona sama sobie, jest zbyt ważna dla naszej wspólnoty narodowej. Wszystkie reformy wprowadzające zmiany ekonomiczne, polityczne, społeczne muszą uwzględniać dobro i prawa rodziny. Aktywna polityka rodzinna, którą będziemy realizować ma zapewnić powstawanie i rozwój rodzin. Opierać się będzie o poszanowanie prawa rodziny do decydowania o wychowaniu dzieci, tworzenie dobrobytu polskich rodzin, umocnienie ich samodziel-

⁴ *Zdrowie. Praca. Rodzina. Program Prawa i Sprawiedliwości 2014*. Prawo i Sprawiedliwość. Warszawa 2014.

⁵ *Myśląc Polska. Konwencja programowa Prawa i Sprawiedliwości oraz zjednoczonej prawicy. Katowice 3–5 lipca 2015 r. Materiały konferencyjne*. Opracowanie P. GLIŃSKI.

ności ekonomicznej oraz poczucia bezpieczeństwa”⁶. Warto wspomnieć, iż w programie PiS z 2014 roku pojawił się postulat przeznaczania na politykę rodzinną rocznie około 4% PKB⁷.

Główne propozycje zaprezentowane na Kongresie w Katowicach dotyczyły następujących rozwiązań⁸:

- podniesienie kwoty wolnej od podatku do wysokości 8 tys. zł rocznie, (...dane demograficzne są alarmujące, musimy wspierać polskie rodziny, by w Polsce rodziło się więcej dzieci. Temu ma też służyć podniesienie kwoty wolnej od podatku – by w rodzinach pozostało więcej pieniędzy...)⁹,
- wprowadzenie comiesięcznego dodatku rodzinnego w wysokości 500 zł na każde drugie i kolejne dziecko w rodzinie (rozwiązanie powszechne), a w przypadku rodzin o niskich dochodach już na pierwsze dziecko. Ten postulat przerodził się w projekt ustawy, który kandydatka na urząd premiera przedstawiała jako priorytetowy. Doprecyzowano także kryteria dochodowe uprawniające do świadczenia na pierwsze dziecko: 800 zł lub 1200 zł w przypadku dziecka niepełnosprawnego w rodzinie. Uzasadniając wprowadzenie tego świadczenia, stwierdziła: „Z jednej strony chcemy pomóc rodzinom, które są w trudnej sytuacji finansowej. Z drugiej zaś chcemy, żeby to był impuls demograficzny. Dziś problemy demograficzne są naszym największym wyzwaniem i politycy nie mogą udawać, że tego nie zauważają. Jeżeli będziemy rządzić, to ten program będzie wdrażany od razu po wyborach. Dzieci i rodzina to nie jest koszt. To jest największa inwestycja Polski”¹⁰;
- wprowadzenie zerowej stawki VAT na ubranka dziecięce – rozwiązanie do negocjacji z UE lub wprowadzone w ramach krajowego mechanizmu zwrotu VAT po przedstawieniu urzędnikowi faktur;
- rozwój powszechnie dostępnych dla wszystkich dzieci usług społecznych w zakresie opieki i wychowania, ochrony zdrowia, edukacji, kultury, sportu i rekreacji;
- wzmacnianie autonomii i integralności rodzin w oparciu o zasadę pomocniczości – w ramach tej propozycji wskazywano na konieczność wzmocnienia ochrony prawnej rodzin (poprawa funkcjonowania sądów rodzinnych i ich organów pomocniczych), ukrócenia praktyk zabierania

⁶ Ibidem, s. 120.

⁷ *Zdrowie. Praca. Rodzina...*, s. 107.

⁸ *Myśląc Polska...*, s. 120–122, 124–125.

⁹ *Rozmowa tygodnia*. Cezary Gmyz w rozmowie z Jarosławem Kaczyńskim. „Do Rzeczy” 2015, nr 27, s. 16 i nast.

¹⁰ A. PAWŁOWSKA: *Beata Szydło przedstawia propozycje programowe PiS. A Jarosław Kaczyński mówi: To nie czas na rewanż i odwet*. <http://wyborcza.pl/1,75478,18800645,beata-szydlo-przedstawia-propozycje-programowe-pis-a-jaroslaw.html> [8.01.2016].

dzieci z powodu ubóstwa rodziców, przeglądu i oceny ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, monitorowania przyczyn umieszczania dzieci w różnych formach opieki. Zadeklarowano zapewnienie środków na zatrudnienie asystentów rodziny i odbiurokratyzowanie działalności pracowników socjalnych. Wyraźnie wskazano na wspierający i uzupełniający charakter polityki socjalnej państwa w stosunku do rodzin znajdujących się w trudnych sytuacjach życiowych;

- przygotowanie programu budownictwa mieszkaniowego na wynajem, na wynajem z tzw. dojściem do własności w okresie 20–25 lat oraz na sprzedaż w ramach powołania Mieszkaniowych Spółek Specjalnego Przeznaczenia. Docelowo przewidziano budowę w ramach tego programu około 300 tysięcy mieszkań rocznie z ceną maksymalnie 3 tys. zł za 1m²;
- również w ramach polityki mieszkaniowej przewidziano powrót do kas mieszkaniowych z opcją oszczędzania na zakup mieszkania na indywidualnym koncie. Po zgromadzeniu minimalnego wkładu oszczędzający ma prawo do taniego kredytu, który można będzie przeznaczyć na zakup mieszkania na rynku pierwotnym lub wtórnym, albo na budowę, przebudowę lub nadbudowę obiektu na cele mieszkalne w systemie indywidualnym. Zachętą będzie także premia mieszkaniowa, którą będzie wpłacało państwo na konto oszczędzającego.

Dla zobrazowania istotności ostatnich dwóch propozycji przywołać można słowa Jarosława Kaczyńskiego, które wypowiedział podczas Konwencji PiS w Krakowie 18 października 2015 roku: „bez rozwiązania problemu mieszkań w Polsce nie ma rozwiązania problemu rodziny, nie ma rozwiązania problemu demograficznego, problemu dzieci, których mamy w Polsce dużo zbyt mało”¹¹.

Reasumując, sprawy rodziny, w tym polityka rodzinna, zostały potraktowane w programie PiS wielowątkowo. Zaproponowano rozwiązania w ramach różnych grup instrumentów (system podatkowy, świadczenia pieniężne, usługi, poprawa funkcjonowania otoczenia instytucjonalnego rodzin, budownictwo mieszkaniowe). Niektóre z propozycji są zupełnie nowe (np. program 500+), inne były brane pod uwagę także przez pozostałe partie i ugrupowania polityczne (np. wzrost kwoty wolnej od podatku, zerowa stawka VAT na ubrania dziecięce). Na uwagę zasługuje natomiast fakt nieobecności tematyki związanej z opieką nad dzieckiem do lat trzech, przy czym nie chodzi tylko o formy instytucjonalne (żłobki, kluby dziecięce). Budowany od kilku lat system opieki nad dziećmi w wieku żłob-

¹¹ Kaczyński: wygrana PiS będzie oznaczała rządy spokoju i planu dla Polski. <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/kaczynski-wygrana-pis-bedzie-oznaczała-rzady-spokoju-i-planu-dla-polski/5hnfpm> [8.01.2016].

kowym obejmuje także rozwiązania mniej zinstytucjonalizowane (np. opiekunowie dzienni). Nieobecność tego zagadnienia uważam za istotny sygnał tego, iż w szeregach Prawa i Sprawiedliwości nie ma planów rozbudowy tego istotnego segmentu polityki rodzinnej, który pozwala łączyć obowiązki rodzinne z pracą zawodową.

Komitety Wyborcze Platforma Obywatelska RP

W części merytorycznej program Platformy Obywatelskiej (PO) „Polska Przyszłość”¹² obejmował 11 punktów/obszarów, z których jeden (drugi w kolejności) dotyczył rodziny. Ewa Kopacz na konwencji programowej określiła ideę programu jako zestaw propozycji, które pozwalają na „połączenie wolnej gospodarki ze społeczną wrażliwością”¹³. Zobowiązania partii w kwestii polityki rodzinnej obejmowały¹⁴:

- deklarację o trwałości przyjmowanych rozwiązań w obszarze polityki rodzinnej;
- podniesienie kwoty zasiłków rodzinnych i wprowadzenie nowych kryteriów dochodowych tak, by świadczenia były adresowane do osób bez pracy i osób o niskich dochodach, utrzymanie zasady „złotówka za złotówkę” (pomniejszenie świadczenia o kwotę przekroczenia kryterium dla rodzin korzystających ze świadczeń w poprzednim okresie zasiłkowym);
- zwiększenie nakładów na budowę żłobków, ułatwienia w organizacji opieki nad dziećmi do lat trzech, intensyfikację działań na rzecz większego zaangażowania pracodawców we wspólne tworzenie systemu wsparcia dla rodziców (rozwój różnorodnych form opieki w oparciu o partnerstwo publiczno-prywatne), kontynuację programu rządowego „Maluch” i „Maluch na uczelni”, promocję tworzenia w gminach centrów opieki i klubów dziecięcych oraz oddziałów żłobkowych przy przedszkolach;
- wprowadzenie dodatkowych ułatwień dla rodzin, które zdecydują się na wynajem mieszkania m.in. rozwój rynku wynajmu mieszkań, uru-

¹² *Polska Przyszłości, Program Platformy Obywatelskiej RP*. Platforma Obywatelska. Warszawa 2015. <http://platforma.home.pl/images/Polska-Przyszlosci-Program-PO.pdf> [29.12.2015].

¹³ *Platforma Obywatelska przedstawiła nowy program: „Polska przyszłości”*. <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1329,title,Platforma-Obywatelska-przedstawila-nowy-program-Polska-przyszlosci,wid,17841465,wiadomosc.html> [8.01.2016].

¹⁴ *Polska Przyszłości...*, s. 19–21.

chomienie programu „Mieszkanie dostępne” (w ciągu 10 lat 30 tys. mieszkań), budowa mieszkań na wynajem z udziałem środków BGK i Polskich Inwestycji Rozwojowych (20 tys. mieszkań), kontynuacja programu zakupu pierwszego mieszkania lub budowy domu, ze szczególnym uwzględnieniem wsparcia rodzin wielodzietnych.

Pewne istotne rozwiązania pojawiły się także w ramach obszaru „Gospodarka i praca”. W systemie podatkowym PO proponowała m.in., iż „dochód do opodatkowania będzie wyliczany na osobę w gospodarstwie domowym – co oznacza, że rodziny z dziećmi będą płacić dużo mniej. [...] Poziom życia polskich rodzin wzrośnie, a zachęty finansowe do posiadania dzieci zostaną silnie wzmocnione”¹⁵. Rozwiązanie to jest interesujące, gdyż wiąże się z zastosowaniem tzw. ilorazu rodzinnego¹⁶, który obowiązuje np. we Francji i jest uznawany za jeden z najbardziej prorodzinnych mechanizmów w ramach systemu podatkowego.

Reasumując, w programie Platformy Obywatelskiej sprawom rodziny nie poświęcono zbyt wiele miejsca. Proponowane działania w większości wynikały z realizowanych już programów rządowych (np. program „Maluch”) lub z inicjatyw, które zostały uwzględnione w regulacjach prawnych (np. weryfikacja progów dochodowych świadczeń rodzinnych i ich wysokości). W zasadzie jedynym novum była zapowiedź wprowadzenia do systemu podatkowego ilorazu rodzinnego, który to wątek nie został jednak w kampanii w ogóle wyeksponowany. Realizacja tego postulatu uczyniłaby system podatkowy w Polsce zdecydowanie bardziej prorodzinnym niż dotychczas.

Komitet Wyborczy Partia Razem

Zarys programu Partii Razem pojawia się już w *Deklaracji programowej*¹⁷, której uszczegółowieniem jest program wyborczy. Wśród dziewięciu haseł pojawiają się m.in. te, które mają związek z proponowaną przez partię wizją polityki rodzinnej, zakładającej:

¹⁵ Ibidem, s. 12.

¹⁶ Dochód rodziny do opodatkowania jest dzielony przez tzw. części fiskalne (pierwsza część przypada na osobę samotną, dwie części na małżeństwo, po 1/2 na każde z dwójki pierwszych dzieci po 1 części na każde kolejne), co oznacza, iż dochód 4 osobowej rodziny jest dzielony na 3 części i od tej kwoty oblicza się podatek, a następnie mnoży się go przez 3. To pozwala na pomniejszenie zobowiązań podatkowych w przypadku posiadania licznej rodziny.

¹⁷ *Deklaracja programowa*. Partia Razem. <http://partiarazem.pl/program/> [29.12.2015].

- sprawiedliwe podatki dla wszystkich – podniesienie kwoty wolnej od podatku do 12-krotności minimum socjalnego;
- państwo, które buduje mieszkania – program budowy mieszkań pod wynajem finansowany z budżetu centralnego, reguła, iż „każda złotówka ze sprzedaży lokali komunalnych przeznaczana jest na remont lub budowę nowych mieszkań”, wsparcie dla tworzenia spółdzielni mieszkaniowych, wprowadzenie zakazu eksmisji na bruk i do pomieszczeń nienadających się do zamieszkania, zwiększenie dostępności dodatków mieszkaniowych;
- państwo naprawdę opiekuńcze – zniesienie kryterium uprawniającego do świadczeń z funduszu alimentacyjnego, podniesienie kryterium dochodowego uprawniającego do zasiłków rodzinnych, zapewnienie opieki w żłobkach i przedszkolach dla każdego dziecka (w wybranych placówkach opieka popołudniowa i weekendowa), likwidacja ulgi podatkowej na dzieci, w zamian powszechny zasiłek wychowawczy na każde dziecko, jednolity 480-dniowy urlop rodzicielski dzielony po równo między rodziców.

Nie wszystkie postulaty znalazły się jednak w programie wyborczym Partii Razem. Program „Razem. Inna polityka jest możliwa”¹⁸ nie jest przykładem prostego przywołania i rozszerzenia zapisów *Deklaracji*. Propozycja wyborcza przedstawiona przez partię dotyczy w zasadzie sześciu obszarów, w ramach których umiejscowione zostały konkretne propozycje pozwalające na realizację haseł programowych. W ramach każdego obszaru przedstawiono diagnozę sytuacji i konkretne propozycje programowe. Rozwiązania dotyczące rodziny i polityki rodzinnej zostały zawarte w dwóch obszarach¹⁹:

- sprawiedliwe podatki – sprawiedliwość będzie wynikała z wprowadzania silnej progresji, sprzyjającej zmniejszeniu nierówności społecznych i z podniesienia kwoty wolnej od podatku do poziomu określonego w deklaracji programowej (około 12 tys. zł rocznie);
- państwo budujące mieszkania – sformułowano postulat niezwłocznej ratyfikacji Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej Rady Europy, zawierającej w art. 31 zapisy konkretyzujące prawo do mieszkania jako prawo człowieka, zaproponowano zwiększenie nakładów budżetu na budownictwo społeczne i komunalne z 1 do 10 mld zł, wprowadzenie programu budowy mieszkań na wynajem o przystępnych czynszach, określenie zasad i kryteriów najmu mieszkań i pomocy w przypadku trudności z opłacaniem czynszu, wyodrębnienie w zasobach komunal-

¹⁸ *Razem. Inna polityka jest możliwa. Program wyborczy*. Partia Razem. Warszawa 2015. http://partiarazem.pl/wp-content/uploads/2015/10/program_wyborczy.pdf [29.12.2015].

¹⁹ *Ibidem*, s. 12–13, 17–19.

nych lokali dla zdefiniowanych grup np. osób o niskich dochodach, gospodarstw jednoosobowych, młodych rodzin, osób bezdomnych czy objętych eksmisją, dalsze wspieranie budownictwa społecznego (TBS), wspieranie osób eksmitowanych, pomoc osobom bezdomnym w usamodzielnieniu, w tym poprzez umasowienie programu „Najpierw mieszkanie”, który wiąże się z przydziałem tej grupie mieszkań treningowych.

Podsumowując, zarówno *Deklaracja programowa* jak i program wyborczy Partii Razem w zasadzie nie wyodrębniają wątku związanego z kształtem polityki rodzinnej. Program wyborczy koncentruje się głównie na kwestiach mieszkaniowych oraz systemie podatkowym. W ramach pierwszej grupy propozycji w zasadzie nie można mówić o rozwiązaniach nowatorskich. Jest to jedynie bardzo wyraźne położenie akcentu na wspieranie budownictwa społecznego i socjalnego, z dość dużym uszczegółowieniem proponowanych rozwiązań. Partia Razem jako jedna z nielicznych wskazuje także na aspekty ideowe, podnosząc brak zobowiązań międzynarodowych Polski w dziedzinie prawa do mieszkania. W ramach propozycji podatkowych proponowana kwota wolna od podatku jest kwotą znaczącą. Jej wprowadzenie wiązałoby się ze znacznym uszczupleniem wpływów do budżetu, stąd propozycja silnej progresji i wysokich progów podatkowych. Paradoksalnie, więcej rozwiązań zostało uwzględnionych w *Deklaracji programowej*, niestety część z nich nie została uszczegółowiona np. kwota zasiłku wychowawczego czy kwestia płatności urlopu rodzicielskiego. Postulaty zawarte w *Deklaracji...* nie pojawiały się jednak jako oficjalny materiał wyborczy, chociaż zostały przywołane w zestawieniach podsumowujących kwestie rodziny i podatków w ramach propozycji wyborczych poszczególnych partii²⁰.

Komitet Wyborczy KORWiN (Koalicja Odnowy Rzeczypospolitej Wolność i Nadzieja)

Program wyborczy partii KORWiN pn. „Dumna Bogata Polska”²¹ prezentuje 11 obszarów problemowych oraz deklarację ideową partii. Wśród

²⁰ *Programy partii: podatki, rodzina, finanse państwa*. <http://www.fakt.pl/politycy/wybory-2015-program-wyborczy-pis-po-psl-partii-razem-korwin-i-kukiza,artykuly,585400.html> [8.01.2016].

²¹ *Dumna Bogata Polska. Program Partii KORWiN Koalicja Odnowy Rzeczypospolitej Wolność i Nadzieja*. Partia KORWiN. Warszawa 2015. <https://www.partiakorwin.pl/program.pdf> [29.12.2015].

wątków programu, które dotyczą wizji rodziny i wpływu zmian w otoczeniu na jej funkcjonowanie, można wskazać niewiele propozycji, ale są one w opinii zwolenników i lidera partii kluczowe. Są to²²:

- likwidacja podatków dochodowych: PIT i CIT;
- wzmacnianie i ochrona naturalnych więzi społecznych, jakie kształtują się w rodzinie (cel państwa);
- zniesienie przepisów dyskryminujących dzieci z pełnych rodzin;
- ograniczenie obowiązku alimentacyjnego do 18. roku życia; ogólne zasady ściągalności alimentów (zniesienie kary pozbawienia wolności za przestępstwo niealimentacji);
- uchylenie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i wypowiedzenie konwencji antyprzemocowej;
- wzmocnienie praw ojców przed sądami rodzinnymi;
- zakaz odbierania dzieci ubogim rodzicom;
- zniesienie domniemania dziedziczenia długów, likwidacja instytucji zachowku;
- docelowe zniesienie wszystkich przywilejów socjalnych.

Program partii KORWiN w ogóle nie podejmuje tematyki polityki rodzinnej stojąc na gruncie trzech fundamentalnych założeń:

- wzmocnienie autonomii rodzin i ograniczenie do minimum ingerencji państwa w ich funkcjonowanie,
- likwidacja wszystkich przywilejów socjalnych i podatków od dochodów,
- uwolnienie państwa od produkcji jakichkolwiek dóbr i usług, z oddaniem zadań i kompetencji, zgodnie z zasadą pomocniczości, jednostkom, rodzinom i wspólnotom samorządowym.

Takie stanowisko nie przewiduje miejsca na prowadzenie jakichkolwiek działań w omawianej dziedzinie na szczeblu centralnym/krajowym. Upodmiotowione społeczności lokalne (samorządy) mogłyby rzecz jasna realizować pewne zadania wobec rodzin, przy czym odbywałoby się to również w oparciu o zasadę subsydiarności, a od strony finansowej w oparciu o budżet zadaniowy. W zasadzie można powiedzieć, iż program wyborczy partii KORWiN odnosi się do problematyki rodzin a nie polityki rodzinnej, postulując jej odbudowę i wzrost autonomii wobec innych wspólnot.

²² Ibidem, s. 24, 31, 33.

Komitet Wyborczy Polskie Stronnictwo Ludowe

W programie wyborczym Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) „Bliśko ludzkich spraw”²³ największą wagę przywiązuje się do kwestii związanych z pomocą dla rodzin i wsparciem dla rolników. Wśród istotnych obszarów na pierwszym miejscu wymieniono właśnie sprawy rodziny, nie stety próżno szukać szczegółów dotyczących chociażby ogólnych propozycji partii, dotyczących polityki rodzinnej. Wskazano głównie jej dotychczasowe osiągnięcia, ponieważ będąc przez osiem lat w koalicji rządzącej, partia miała szansę realnie wpływać na kształt polityki rodzinnej w Polsce. Padają informacje o wzroście nakładów na politykę rodzinną (z około 32 mld w 2011 roku do około 36 mld w roku 2016), wydłużeniu płatnego urlopu rodzicielskiego do 52 tygodni²⁴, wprowadzeniu urlopu ojcowskiego, opłacaniu składek za osoby samozatrudnione, studentów i bezrobotnych opiekujących się dziećmi w okresie adekwatnym do urlopu wychowawczego oraz o wprowadzeniu świadczenia rodzicielskiego od 1 stycznia 2016 roku²⁵. W deklaracji wspomniano także o wzroście nakładów na opiekę nad dziećmi do lat trzech, na edukację przedszkolną oraz o wprowadzeniu Karty Dużej Rodziny²⁶.

PSL dość długo nie składało żadnych wyborczych obietnic. Konkrety pojawiły się dopiero na konwencji wyborczej PSL we wrześniu 2015 roku. W ramach postulatu „Dla nas najważniejsza jest polska rodzina”, odnajdujemy propozycje m.in. dotyczące: możliwości korzystania z opieki w żłobkach za 1 zł, stworzenia 50 tys. nowych miejsc opieki w żłobkach i 70 tys. w przedszkolach z wykorzystaniem środków unijnych, wprowadzenia zerowej stawki VAT na artykuły dziecięce²⁷.

W zasadzie program PSL nie wprowadza do oferty wyborczej na scenie politycznej nowych akcentów. Koncentruje się jedynie na rozwoju usług dla dzieci w wieku żłobkowym i przedszkolnym. Zwiększenie liczby miejsc w tych placówkach oraz wyraźne zmniejszenie kosztów związanych z pobytem dziecka w żłobku, ma na celu wzrost ich dostępności. Biorąc pod uwa-

²³ *Blisko ludzkich spraw. Deklaracja wyborcza PSL. Wybory parlamentarne 2015*. Polskie Stronnictwo Ludowe. Warszawa 2015. http://prasowka.psl.pl/deklaracja_2015.indd.pdf [15.12.2015].

²⁴ W zasadzie został on wprowadzony w wymiarze 26 tygodni, a w sumie z urlopem macierzyńskim i dodatkowym macierzyńskim wynosił właśnie 52 tygodnie.

²⁵ 1 tys. zł przez rok dla osób pracujących w oparciu o umowy cywilnoprawne, rolników, studentów, bezrobotnych, ubezpieczonych z zasiłkami macierzyńskimi poniżej kwoty 1 tys. zł.

²⁶ *Blisko ludzkich spraw...*, s. 11–14.

²⁷ *Wybory parlamentarne 2015 – program PSL*. <http://www.psljaslo.eu/program-wyborczy/> [8.01.2016].

gę potencjalny elektorat PSL, który w większości rekrutuje się z obszarów wiejskich, może dziwić tak silne promowanie opieki żłobkowej w programie wyborczym. Nie oznacza to rzecz jasna, że nie ma potrzeby rozwoju usług związanych z opieką nad dzieckiem do lat trzech na wsiach czy w małych miasteczkach, ale jest ono mniejsze niż w większych ośrodkach.

Koalicyjny Komitet Wyborczy Zjednoczona Lewica SLD + TR + PPS + UP + Zieloni

Główne elementy oferty wyborczej Zjednoczonej Lewicy zostały zawarte w dokumencie pn. „Program wyborczy Zjednoczona Lewica SLD+TR+PPS+UP+ Zieloni”. W deklaracji celów Zjednoczona Lewica zapowiada naprawę państwa. Propozycje zawarte w 23 obszarach tematycznych mają doprowadzić do stworzenia państwa „sprawnego, przyjaznego, egalitarnego i otwartego na marzenie Polek i Polaków”, w którym podstawą organizacji są takie wartości jak: równość, społeczna gospodarka rynkowa, solidaryzm i rozdział kościoła od państwa²⁸. Rozwiązania odnoszące się do polityki rodzinnej nie zostały w programie wyodrębnione. Propozycje, mające wpływ na kondycję polskich rodzin, zostały zawarte w następujących obszarach²⁹:

- polityka gospodarcza – koalicja zaproponowała wprowadzenie mechanizmu premii obywatelskiej, który miałby na celu zwiększenie dochodów obywateli. Każdy obywatel otrzymywałby co roku część wypracowanego w danym roku PKB w postaci pieniężnej. Dla roku 2014 jej poziom oszacowano na kwotę 500 zł na osobę;
- podatki – według Zjednoczonej Lewicy system podatkowy powinien służyć wyrównywaniu poziomu życia obywateli. Podatki powinny być sprawiedliwe (progresywne). Osoby uboższe powinny płacić mniejsze podatki lub nie płacić ich w ogóle. Zaproponowano zatem, by dochód do poziomu płacy minimalnej był zwolniony z podatku dochodowego (dla roku 2014 to kwota 21 tys. zł rocznie);
- edukacja – pojawia się w nim postulat wprowadzenia dotacji żłobkowej dla gmin na wzór subwencji oświatowej. Pomoc państwa nie powinna bowiem kończyć się w momencie udzielenia wsparcia na powstanie miejsc opieki. Opieka w publicznych samorządowych żłobkach powinna

²⁸ *Program wyborczy Zjednoczona Lewica SLD+TR+PPS+UP+Zieloni*. Zjednoczona Lewica SLD+TR+PPS+UP+Zieloni. Warszawa 2015. [http://lewicarazem.org/public/common/js/ckeditor/ckfinder/userfiles/files/program_wyborczy_ZL\(1\).pdf](http://lewicarazem.org/public/common/js/ckeditor/ckfinder/userfiles/files/program_wyborczy_ZL(1).pdf) [29.12.2015], s. 5.

²⁹ Ibidem, s. 10–11, 15–16, 21, 33–34.

być dostępna i bezpłatna dla wszystkich dzieci w wymiarze co najmniej ośmiu godzin dziennie. W przypadku edukacji przedszkolnej postulat kształtuje się podobnie, z wyjątkiem zasad finansowania (w ramach subwencji oświatowej);

- mieszkania – koalicja opowiadała się za aktywną polityką mieszkaniową państwa. Zaproponowała powstanie narodowego programu budowy mieszkań, finansowanego za pośrednictwem BGK³⁰. Kolejne propozycje to m.in. zwiększenie liczby mieszkań na wynajem (ulga dla właścicieli wynajmujących swoje mieszkania na rynku i developerów budujących takie mieszkania), rozwój najmu okazjonalnego z gwarancjami stabilności opłat za mieszkanie dla lokatorów, zakaz eksmisji na bruk (gwarancja lokalu zastępczego), ratyfikacja Zrewidowanej EKS wraz z art. 31 (o tym mówiła także Partia Razem), zróżnicowanie czynszów w zasobach komunalnych w zależności od sytuacji dochodowej oraz przywrócenie dużej ulgi budowlanej;
- pomoc społeczna, świadczenia rodzinne – zaproponowano m.in. podwyższenie kryterium dochodowego uprawniającego do pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych do poziomu minimum socjalnego³¹, podniesienie kwoty zasiłku rodzinnego do 300 zł (obecnie od 89 do 129 zł w zależności od wieku dziecka) i waloryzację dodatków do zasiłku, uelastycznienie kryteriów dochodowych także w systemie świadczeń opiekuńczych i w pomocy społecznej, rozwój instytucji asystenta rodziny, reformę systemu usamodzielniania się wychowanków pieczy zastępczej, przyznawanie świadczenia pielęgnacyjnego dla wszystkich opiekunów osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji bez względu na wiek i urlop wytchnieniowy (opieka zastępcza) dla opiekunów osób niepełnosprawnych i starszych na czas leczenia, rehabilitacji czy wypoczynku opiekuna.

Reasumując, ofertę Zjednoczonej Lewicy można uznać za najbardziej rozbudowaną i wszechstronną spośród wszystkich przedstawionych w jesiennych wyborach do parlamentu. Cechuje się dużym stopniem uszczegółowienia i wysokim poziomem wsparcia rodzin. Fakt ten nie dziwi, biorąc

³⁰ Mechanizm luzowania ilościowego NBP – NBP pożycza bankom komercyjnym środki na budownictwo mieszkaniowe; mogą je pożyczać samorządy z przeznaczeniem na budowę mieszkań na wynajem.

³¹ W IV kwartale 2015 roku byłyby to np. minimalnie 837,58 zł na osobę w rodzinie i 1079 zł dla osoby samotnej (gospodarstwo pracownicze). Kwota minimum socjalnego jest obliczana 4 razy w roku przez IPiSS odrębnie dla 8 typów gospodarstw domowych. Więcej w: *Informacje o wysokości minimum socjalnego we wrześniu 2015 r.* IPiSS. Warszawa 2015, s. 2. Obecnie kryteria te to w pomocy społecznej 634 zł dla osoby samotnej i 514 zł na osobę w rodzinie, natomiast w systemie świadczeń rodzinnych generalnie 674 zł na osobę i 764 zł na osobę, gdy w rodzinie jest dziecko niepełnosprawne.

pod uwagę ideologiczne usytuowanie członków koalicji na scenie politycznej. Można mieć jedynie wątpliwości, czy udałoby się zrealizować, chociażby tylko częściowo, tak ambitny program wyborczy. Nie ma bowiem wątpliwości, iż jest to jeden z najbardziej kosztownych programów, którego ciężar trudno byłoby udźwignąć w systemie finansów publicznych.

Komitet Wyborczy Wyborców „Kukiz’15”

Program wyborczy Komitetu Wyborczego Wyborców „Kukiz’15” pn. „Strategia zmiany. KUKIZ’15 Potrafisz Polsko!” opiera się na trzech filarach: Demokracja – Bogactwo – Bezpieczeństwo³². Ugrupowanie wyraźnie deklaruje, iż dokument nie jest programem, tylko strategią naprawy Rzeczypospolitej, zatem ten termin zostanie użyty przy reprezentacji założeń dotyczących kształtu polityki rodzinnej.

Na wstępie należy wskazać, iż sprawom rodziny nie poświęcono odrębnego miejsca. W założeniu wsparciem dla rodzin powinien być prosty i sprawiedliwy system podatkowy, przewidujący niski poziom danin publicznych. Zaproponowane przez ugrupowanie mechanizmy były wzorowane na systemie brytyjskim. W ramach reform podatkowych w przypadku podatku PIT przewidziano wersję przejściową (roczną) i docelową systemu. W okresie przejściowym zaproponowano Inteligentną Kwotę Wolną od podatku w wysokości 10 tys. zł. Kwota ta miałaby maleć o 1 zł na każde 2 zł dochodu powyżej II progu skali podatkowej. System docelowy wiązałby się z całkowitą likwidacją podatku od dochodów osobistych oraz zastąpieniem składek na ZUS i NFZ jednolitą składką na Fundusz Płac. W ramach podatku VAT proponowano w pierwszym roku 5% podatek na produkty pierwszej potrzeby: leki, żywność, ubranka dla dzieci, komunikację miejską i kolejową, dostęp do prasy, natomiast docelowo stawka zerowa³³. Jak widać, zakres ewentualnych rozwiązań ogranicza się jedynie do zmian w ramach systemu podatkowego, co wiąże się z przyjęciem przez ugrupowanie wizji wolnorynkowego państwa minimalnego, oferującego z jednej strony minimalny zakres bezpieczeństwa socjalnego, z drugiej gwarantującego jak najwięcej wolnego rynku.

Obok oficjalnego programu, którego koordynatorem w ramach grupy ekspertów był Stanisław Tyszka, „zlecenie” napisania strategii otrzymał

³² *Strategia zmiany. KUKIZ’15 Potrafisz Polsko!*. KUKIZ’15. <https://ruchkukiza.pl/wp-content/uploads/2015/10/Strategia-Zmiany-Kukiz151.pdf> [29.12.2015].

³³ *Ibidem*, s. 20–21.

także Kornel Morawiecki i Marek Kołakowski (Stowarzyszenie KoLiber). Założenia drugiego dokumentu zostały ujawnione opinii publicznej przez jego autora we wrześniu 2015 roku³⁴. I właśnie w nim pojawił się postulat likwidacji wszystkich programów prorodzinnych, takich jak finansowanie przedszkoli czy „becikowego”. Zamiast tego proponowano bon wychowawczy o wartości 600 zł miesięcznie i pozostawienie urlopu macierzyńskiego w formie obowiązującej w 2014 roku (czyli w wymiarze podstawowym 20 tygodni plus 6 tygodni urlopu dodatkowego)³⁵. Proponowane inicjatywy nie znalazły jednak miejsca w oficjalnym dokumencie programowym, co powoduje, iż ocena stosunku formacji do problemów rodziny i polityki rodzinnej jest znacząco utrudniona. Wnioski można formułować jedynie posiłkując się wypowiedziami polityków tego ugrupowania. Paweł Kukiz w wywiadzie dla „Dziennika Gazety Prawnej” w październiku 2015 roku na pytanie o kształt polityki rodzinnej odpowiedział: „Odpowiedź jest prosta. Odp... się od moich pieniędzy! To jej główne założenie. Rodzina nie żyje z jałmużny czy 500 zł na dziecko, tylko żyje z pracy. 70 proc. naszych pieniędzy jest zabieranych w formie przeróżnych podatków. Jak wejść do Sejmu, będę mówił: nie potrzebuję waszych 500 zł, tylko zwolnijcie płace z podatku [...]. Opodatkowanie pracy powoduje dobrobyt rodziny. Druga sprawa – państwo won od mojego dziecka! To nie państwo ma decydować, czy moje dziecko będzie szczepione taką czy inną szczepionką czy w jakim wieku ma iść do szkoły”³⁶. Poglądy lidera ugrupowania Kukiz’15 na temat polityki prorodzinnej są wprowadzić dosadnie i jasno wyrażone, ale widać pewne niezdecydowanie w tej kwestii, biorąc pod uwagę pojawiające się w okresie wyborczym nieoficjalne, ale jednak upublicznione deklaracje. Można bowiem zakładać, że nie powierza się misji tworzenia programu czy też strategii osobom o innych niż zlecający poglądach. W związku z tym interesujące staje się śledzenie zachowania posłów klubu poselskiego Kukiz’15 podczas głosowania nad projektami ustaw z obszaru polityki rodzinnej procedowanymi w Sejmie.

³⁴ M. DOBSKI: *Program Kukiza: szwajcarskie finanse publiczne, singapurska efektywność, kanadyjska emerytura...* <http://www.gazetawroclawska.pl/artykul/8622092,program-kukiza-szwajcarskie-finance-publiczne-singapurska-efektywnosc-kanadyjska-emerytura,id,t.html> [8.01.2016].

³⁵ Ibidem.

³⁶ *Okrągły Stół trzeba oddać do muzeum. Niech stoi obok pomników Lenina*. Wywiad M. Chądzyńskiego i G. Osieckiego z Pawłem Kukizem. „Dziennik Gazeta Prawna”, wydanie internetowe z 14.10.2015. <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/899513,kukiz-ja-nie-chce-wejsc-do-rzadu-stawiam-na-celowe-koalicje.html> [8.01.2016].

Komitet Wyborczy Nowoczesna Ryszarda Petru

Ostatni program wyborczy to propozycja partii Nowoczesna Ryszarda Petru (Nowoczesna). Program pn. „Nowa Polska – Teraz!” wokół hasła „nowoczesna” organizuje siedem istotnych z punktu widzenia ugrupowania obszarów, w których należy dokonać zmian. Polityka rodzinna, jako samodzielne zagadnienie, nie znalazła jednak tam miejsca. Propozycje, które mogłyby oddziaływać na politykę rodzinną, w tym demograficzną, pojawiają się w programie Nowoczesnej w kilku miejscach, a mianowicie w obszarze: Nowoczesna gospodarka – obniżenie podatków i Nowoczesna polityka społeczna – propozycja programu „Potencjał Młodych”, zawierającego narzędzia ułatwiające uzyskanie zatrudnienia i zmniejszające obciążenia podatkowe młodych ludzi (płatne staże, zwolnienie przez dwa lata z opłacania podatku dochodowego i składek, subwencje dla firm zatrudniających młodych pracowników), aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych, wielosektorowość w pomocy społecznej³⁷.

Nieco więcej o wizji polityki rodzinnej dowiadujemy się śledząc wystąpienia lidera Nowoczesnej Ryszarda Petru w mediach. Przykładowo w październiku odpowiadał na pytania w serwisie społecznościowym Facebook. Jedno z nich dotyczyło poparcia lidera Nowoczesnej dla likwidacji ulg na dzieci. Petru odpowiedział, iż w jego ocenie ulgi nie mają wpływu na dzietność, w takim samym stopniu wspierają bogatych i biednych: „Obecna polityka prorodzinna jest droga i nieskuteczna. Wszyscy (i bogaci i biedni) mają ulgę na dzieci. Absurd!”³⁸. Natomiast w wywiadzie dla money.pl³⁹ w październiku 2015 roku na pytanie, dlaczego nie deklaruje żadnych rozwiązań dotyczących kwoty wolnej od podatku stwierdził, iż „nie wolno obiecywać Polakom wyższej kwoty, kiedy nie mamy na to pieniędzy”. Kolejne pytanie dotyczyło poparcia dla świadczeń związanych z urodzeniem dziecka w obliczu katastrofy demograficznej. Ryszard Petru odpowiada: „To też jest bez sensu. Od tego nie będzie się ich więcej rodziło”, a na sugestię, że takie rozwiązania stosowane są i to skutecznie np. w Wielkiej Brytanii czy we Francji stwierdza: „Długofalowo to jednak nieskuteczna polityka, bo

³⁷ *Nowa Polska teraz. Nowoczesność. Wolność. Rozwój. Zaangażowanie. Odpowiedzialność. Kierunki programu.* Nowoczesna PL. Warszawa 2015. <http://www.marcinlozynski.pl/assets/Serwis/Program/Kierunki-programowe.pdf> [29.12.2015], s. 30–32.

³⁸ <https://www.facebook.com/dziennikrzeczpospolita/posts/982135781827491>; <http://fakty.interia.pl/raporty/raport-wybory-parlamentarne-2015/aktualnosci/news-ryszard-petru-nie-jestesmy-partia-bogaczy,nId,1898823> [8.01.2016].

³⁹ *Koalicja wszystkich przeciw PiS to słaby pomysł.* Rozmowa K. Janosia z Ryszardem Petru. <http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/arttykul/ryszard-petru-w-money-pl-koalicja-wszystkich,48,0,1916464.html> [8.01.2016].

np. we Francji powoduje, że najwięcej dzieci rodzi się w biednych rodzinach mieszkających w gettach. Nie tędy droga. Rozwiązaniem jest dobra praca, edukacja, a nie dopłaty po 500 zł”. Na sugestię, iż obniżka VAT do 16% spowoduje np. podwyżkę cen leków i żywności, co uderzy w biednych, lider Nowoczesnej mówi o projekcie bonów uprawniających do uzyskania pomocy (konta socjalne). W zakresie polityki mieszkaniowej jest za tym, by pobudzić budowę mieszkań na wynajem, ale powinien robić to sektor prywatny, a nie państwo. Ponadto należałoby zmniejszyć ochronę praw lokatorów (problemy z eksmisją, gdy ten zalega z czynszem)⁴⁰.

Pomimo niewielu (a może właśnie dlatego, że jest ich niewiele) propozycji, dotyczących polityki rodzinnej w programie partii Nowoczesna, można sformułować wniosek, iż rozwiązania zaproponowane w ramach systemu podatkowego są postrzegane przez partię jako jedne z istotniejszych, chociaż ich pozytywny wpływ na politykę demograficzną nie jest wcale jednym z głównych kryteriów oceny ich skuteczności. Brak innych propozycji i rozwiązań, mogących mieć pozytywny wpływ na sytuację demograficzną oraz kondycję materialną polskich rodzin, jest często tłumaczony przez lidera partii faktem, iż te byłyby nierealne albo niemożliwe do wprowadzenia ze względów finansowych. Trzeba jednak pamiętać, że w sferze publicznej w procesie podejmowania decyzji do głosu dochodzi racjonalność polityczna. Może zatem okazać się, że projekt racjonalny ekonomicznie nie doczeka się realizacji, a ten niemożliwy finansowo – tak.

Podsumowanie

Oceniając propozycje komitetów wyborczych, które walczyły o miejsca w jesiennych wyborach parlamentarnych, dotyczące rodziny, polityki rodzinnej czy demograficznych jej uwarunkowań, można sformułować kilka wniosków.

Najbardziej ogólny jest związany z faktem wyraźnego zróżnicowania ugrupowań politycznych pod względem innowacyjności proponowanych rozwiązań. Podział przebiega na linii: partie poprzednio sprawujące władzę (PO, PSL) i pozostałe ugrupowania, przy czym nie ma znaczenia, czy ich przedstawiciele zasiadali w parlamencie czy też nie. Programy dwóch pierwszych partii sprawiają wrażenie „programów bez pomysłu na polity-

⁴⁰ *Wkurzyła mnie ciepła woda*. Rozmowa M. Jałoszewskiego z Ryszardem Petru. Wyborcza.pl, 23.09.2015 r. <http://wyborcza.pl/politykaekstra/1,148348,18874650,petru-wkurzyła-mnie-ciepła-woda.html> [18.01.2016].

kę rodzinną”, przy czym gorzej należy ocenić ofertę PSL. W dużej mierze zawierają przegląd dotychczasowych osiągnięć, wdrożonych programów, zrealizowanych zadań, w mniejszym zaś stopniu przedstawiają pomysły na nowe otwarcie. W zasadzie pojawiające się propozycje były w większości zapowiedzią kontynuacji podjętych już działań. To wprawdzie może być oceniane jako zjawisko pozytywne (stabilność i ciągłość), ale brak nowych pomysłów może być postrzegana przez wyborców jako efekt „wypalenia”. Pozostałe ugrupowania w większym bądź mniejszym stopniu postarały się o propozycje nowych rozwiązań lub przynajmniej deklarowały chęć realizacji wdrożonych już projektów i kontynuowania dotychczasowych kierunków zmian. Czasami też, jak w przypadku Janusza Korwin-Mikkego, gwarantowały przewidywalność oferty wyborczej, w której nie ma miejsca na politykę rodzinną programowaną i realizowaną na szczeblu centralnym.

Kolejny wniosek dotyczy faktu dość dużego zróżnicowania ofert wyborczych pod względem proponowanych instrumentów, za pomocą których można oddziaływać na warunki życia i funkcjonowania rodzin, a także wykorzystywać je do kształtowania pożądanego modelu rodziny i polityki ludnościowej. We wszystkich programach wyborczych zdecydowanie dominowały instrumenty ekonomiczne, chociaż do ich wdrożenia niezbędne są także np. instrumenty prawne. Pomimo, że to właśnie te pierwsze były osiłą propozycji poszczególnych ugrupowań, to były one dość różnorodne.

Pierwszy podział przebiegał na linii: system podatkowy – inne polityki publiczne. O ile wszystkie ugrupowania proponowały w systemie podatkowym rozwiązania, które mogłyby działać bardziej prorodzinnie niż obecnie (tabela 1), o tyle nie wszystkie formułowały propozycje w ramach rozwiązań charakterystycznych dla innych polityk publicznych (polityka socjalna, polityka mieszkaniowa) – tabela 2 i 3. Różnice występowały także w ilości i jakości (ciężarze) propozycji.

Tabela 1. Zakres oferty wyborczej – rozwiązania w ramach systemu podatkowego

Rozwiązania w ramach systemu podatkowego	Ugrupowanie
Likwidacja podatków PIT	KORWiN
Docelowa likwidacja podatków PIT	Kukiz'15 (także VAT)
Obniżenie wszystkich podatków	Nowoczesna (z opcją konta socjalnego)
Zerowy podatek VAT na ubrania dziecięce	PiS, PSL
Iloraz rodzinny w systemie podatkowym	PO
Wyższa kwota wolna od podatku	PiS, Razem, ZL, Kukiz'15 (przez 1 rok)

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 2. Zakres oferty wyborczej – rozwiązania w ramach polityki socjalnej

Rozwiązania w ramach polityki socjalnej	Ugrupowanie
Nowe świadczenie pieniężne	PiS, PO, Razem, ZL (premia obywatelska)
Podwyższenie kryteriów uprawniających do świadczeń rodzinnych	PO, Razem, ZL
Podwyższenie kwot dotychczasowych świadczeń rodzinnych	PO, ZL
Usługi dla dzieci i rodzin: zdrowie, wychowanie, edukacja, kultura, sport itp.	PiS, Razem, ZL
System opieki nad dzieckiem do lat 3	PO, Razem, PSL, ZL
Wydłużenie urlopów związanych z opieką i wychowaniem dziecka	Razem

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 3. Zakres oferty wyborczej – rozwiązania w ramach polityki mieszkaniowej

Rozwiązania w ramach polityki mieszkaniowej	Ugrupowanie
Budowa mieszkań na wynajem (sektor prywatny)	Nowoczesna
Budowa mieszkań na sprzedaż (państwo)	PiS, PO
Budowa mieszkań na wynajem z wykupem (państwo)	PiS
Budowa mieszkań na wynajem (państwo)	PiS, PO, Razem, ZL
Mieszkania socjalne, treningowe	Razem, ZL
Dodatki mieszkaniowe bardziej dostępne / polityka czynszowa	Razem, ZL

Źródło: Opracowanie własne.

Kolejna różnica między ugrupowaniami dotyczyła nie tyle rodzaju/formy proponowanych przez nich świadczeń, co ich ilości i jakości (tabela 2.). W zasadzie ten wniosek dotyczy wszystkich komitetów z wyjątkiem PSL. Największy pakiet świadczeń oferowała Partia Razem i Zjednoczona Lewica, najmniejszy PSL (jedynie opieka żłobkowa). PiS wprowadzie deklarowało działania w dwóch obszarach, ale to właśnie tej partii przyjdzie realizować obietnice wyborcze i kontynuować już realizowane projekty.

W przypadku polityki mieszkaniowej (tabela 3.) były ugrupowania, które nie deklarowały stanowiska w tej sprawie (KORWiN, Kukiz'15). Zdaniem lidera Nowoczesnej budownictwem na wynajem powinien zająć się sektor prywatny. Pozostałe ugrupowania deklarowały poparcie dla większego bądź mniejszego zaangażowania państwa w budownictwo na wynaj-

jem (o mieszkaniach socjalnych, dodatkach i czynszach mówiły tylko Partia Razem i Zjednoczona Lewica).

Kolejna istotna różnica dotyczyła akceptacji stopnia ingerencji państwa w życie rodziny. Im bardziej rozbudowany i wieloaspektowy program, tym bardziej ugrupowanie akceptowało państwo w roli producenta dóbr i usług oraz podmiotu „wkraczającego” w sferę spraw prywatnych i rodzinnych (Partia Razem i Zjednoczona Lewica). Na drugim końcu skali mamy wyraźne deklaracje autonomii rodziny (KORWiN, Kukiz’15). Ochronę prywatności rodzin akcentowało też Prawo i Sprawiedliwość, a brak propozycji wspierania rodzin w ramach polityki socjalnej partii Nowoczesna można również odczytać jako tego typu deklarację.

Można pokusić się także o porównanie nie tyle merytorycznej zawartości ofert wyborczych poszczególnych ugrupowań, co ich aspektów technicznych. Chodzi głównie o fakt wyodrębnienia tematyki rodziny, polityki rodzinnej (ewentualnie polityki socjalnej, pomocy społecznej, systemu świadczeń rodzinnych) w strukturze programów⁴¹. W programach PSL, PO i PiS wyodrębniono tematykę dotyczącą rodziny i polityki rodzinnej. W programie Nowoczesnej i partii KORWiN pojawia się obszar Polityka Społeczna (w przypadku Nowoczesnej obejmuje kwestie zatrudnienia, seniorów i młodzieży, emerytur i obywatelskiej pomocy społecznej, w programie partii KORWiN wyodrębniono pkt. 8.3. Rodzina). W programie Partii Razem i Zjednoczonej Lewicy tematyka polityki rodzinnej pojawia się w ramach odrębnie potraktowanych polityk szczegółowych (mieszkania, pomoc społeczna, świadczenia rodzinne). Jedynie w programie ugrupowania Kukiz’15 znalezienie omawianych zagadnień wymaga lektury dwóch z trzech filarów programu. W prawie każdym z programów w odrębnych punktach omówiono rozwiązania proponowane w ramach systemu podatkowego (punkty: podatki, sprawy skarbowe, gospodarka i praca, gospodarka i rozwój, nowoczesna gospodarka). Jedynie w programie PSL, pomimo wyodrębnienia działu poświęconego gospodarce, nie poruszono w ogóle kwestii systemu podatkowego, jako instrumentu pełniącego go funkcje prorodzinne.

⁴¹ Pominięty zostanie aspekt związany z miejscem omawianej tematyki w strukturze programu. Można wprawdzie zakładać, że im wcześniej się ona pojawia, tym większa przywiązuje się do niej wagę, ale wniosek wcale nie jest oczywisty. Dla przykładu w programie PSL wyodrębniony rozdział, dotyczący rodziny znajduje się na pierwszym miejscu, ale PSL nie zawarł w nim żadnych konkretnych propozycji. Zjednoczona Lewica i Partia Razem umieszczają omawiane zagadnienia raczej w drugich częściach programów przedstawiając duży pakiet rozwiązań. Podobne miejsce zajmuje problematyka rodziny w programie partii KORWiN (8 punkt na 11), chociaż jak już wspomniano, jest on przykładem negowania konieczności czy potrzeby prowadzenia polityki rodzinnej.

Ostatni aspekt dotyczy kontekstu międzynarodowego polityki rodzinnej, a w zasadzie w jej ramach kwestii mieszkaniowych. Chodzi o postulat Partii Razem i Zjednoczonej Lewicy ratyfikacji Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej Rady Europy z 1996 roku, którą Polska jedynie podpisała w 2005 roku⁴², w tym o związanie się treścią art. 31 dotyczącego prawa do mieszkania⁴³.

Na zakończenie warto wskazać także te rozwiązania, które dają szansę osiągnięcia consensusu do ogólnych kierunków rozwoju polityki rodzinnej w Polsce w najbliższych latach. Na pierwszym miejscu należy zdecydowanie wymienić poparcie prawie wszystkich ugrupowań dla rozwoju budownictwa mieszkań na wynajem. Niezależnie od tego, do jakiego segmentu dochodowego rodzin kierowane są rozwiązania, spotykają się z aprobatą. Wspieranie budownictwa mieszkaniowego w każdej postaci (i słusznie), jest postrzegane jako istotne dla gospodarki. Duża zgodność panuje także co do tego, że na gruncie systemu podatkowego można wprowadzić rozwiązania wzmacniające jego prorodzinność. W ocenie autorki najlepszy efekt można by osiągnąć, zwiększając kwotę wolną od podatku. W obszarze świadczeń socjalnych duża zgodność dotyczy rozwoju systemu opieki nad dzieckiem do lat trzech. Inwestycja w ten rodzaj usług oddziałuje pozytywnie na rynek pracy, pozwalając rodzicom lub potencjalnym rodzicom łączyć, w miarę bezkolizyjnie, sferę życia rodzinnego i zawodowego. Mniejsza zgodność panuje co do przeznaczania środków na świadczenia pieniężne co nie oznacza, że niemożliwy jest kompromis w tej kwestii.

Należy mieć nadzieję, że ugrupowania, którym udało się uzyskać mandat społeczny do sprawowania władzy, nie tylko zdają sobie sprawę z łączących ich poglądów co do kierunku rozwoju polityki rodzinnej, ale przede wszystkim będą chciały współpracować ze sobą w tym zakresie, chociaż zapewne często będzie to współpraca oparta na ciężko wypracowanym kompromisie.

⁴² Wraz z Europejską Konwencją o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 roku i Europejską Kartą Społeczną z 1961 roku tworzy ramy europejskiego systemu ochrony praw człowieka.

⁴³ Zobowiązanie Stron do popierania dostępu do mieszkań o odpowiednim standardzie, zapobiegania i ograniczania bezdomności, w celu jej stopniowego likwidowania oraz uczynienia kosztów mieszkań dostępnymi dla osób, które nie mają wystarczających zasobów. Tekst Karty za: *Podstawowe dokumenty rady Europy z dziedziny polityki społecznej*. Wybór i opracowanie R.A. HENCZEL, J. MACIEJEWSKA. Warszawa 1997, s. 69.

Bibliografia

- Blisko ludzkich spraw. Deklaracja wyborcza PSL. Wybory parlamentarne 2015.* Polskie Stronnictwo Ludowe. Warszawa 2015. http://prasowka.psl.pl/deklaracja_2015.indd.pdf [15.12.2015].
- Deklaracja programowa.* Partia Razem, <http://partiarazem.pl/program/> [29.12.2015].
- DOBSKI M.: *Program Kukiza: szwajcarskie finanse publiczne, singapurska efektywność, kanadyjska emerytura...* <http://www.gazetawroclawska.pl/artykul/8622092,program-kukiza-szwajcarskie-finance-publiczne-singapurska-efektywnosc-kanadyjska-emerytura,id,t.html> [8.01.2016].
- Dumna Bogata Polska. Program Partii KORWiN Koalicja Odnowy Rzeczypospolitej Wolność i Nadzieja.* Partia KORWiN. Warszawa 2015. <https://www.partiakorwin.pl/program.pdf> [29.12.2015].
- Expenditure: main results.* <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [29.12.2015].
- Family Database: By indicator – Public policies for families and children.* <http://stats.oecd.org/Index.aspx> [29.12.2015].
- <https://www.facebook.com/dziennikrzeczpospolita/posts/982135781827491> [8.01.2016].
- <http://fakty.interia.pl/raporty/raport-wybory-parlamentarne-2015/aktualnosci/news-ryszard-petru-nie-jestesmy-partia-bogaczy,nId,1898823> [8.01.2016].
- Informacje o wysokości minimum socjalnego we wrześniu 2015 r.* IPiSS. Warszawa 2015.
- Kaczyński: wygrana PiS będzie oznaczała rządy spokoju i planu dla Polski.* <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/kaczynski-wygrana-pis-bedzie-oznaczała-rzady-spokoju-i-planu-dla-polski/5hnpfm> [8.01.2016].
- Koalicja wszystkich przeciw PiS to słaby pomysł.* Rozmowa K. Janosia z Ryszardem Petru. <http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/ryszard-petru-w-money-pl-koalicja-wszystkich,48,0,1916464.html> [8.01.2016].
- Main scenario – Age specific fertility rates.* <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do> [29.12.2015].
- Main scenario – Projected demographic balances and indicators.* <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [29.12.2015].
- Mysząc Polska. Konwencja programowa Prawa i Sprawiedliwości oraz zjednoczonej prawicy. Katowice 3–5 lipca 2015 r. Materiały konferencyjne.* Opracowanie P. GLIŃSKI.
- Nowa Polska teraz. Nowoczesność. Wolność. Rozwój. Zaangażowanie. Odpowiedzialność. Kierunki programu.* Nowoczesna PL. Warszawa 2015. <http://www.marcinlozynski.pl/assets/Serwis/Program/Kierunki-programowe.pdf> [29.12.2015].
- Okrągły Stół trzeba oddać do muzeum. Niech stoi obok pomników Lenina.* Wywiad M. Chądzyńskiego i G. Osieckiego z Pawłem Kukizem. „Dziennik Gazeta Prawna”, wydanie internetowe z 14.10.2015. <http://www.gazetaprawna.pl/>

- artykuly/899513,kukiz-ja-nie-chce-wejsc-do-rzadu-stawiam-na-celowe-koalicje.html [8.01.2016].
- PAWŁOWSKA A.: *Beata Szydło przedstawia propozycje programowe PiS. A Jarosław Kaczyński mówi: To nie czas na rewanż i odwet*. <http://wyborcza.pl/1,75478,18800645,beata-szydlo-przedstawia-propozycje-programowe-pis-a-jaroslaw.html> [8.01.2016].
- Platforma Obywatelska przedstawiła nowy program: „Polska przyszłości”*. <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1329,title,Platforma-Obywatelska-przedstawila-nowy-program-Polska-przyszlosci,wid,17841465,wiadomosc.html> [8.01.2016].
- Podstawowe dokumenty rady Europy z dziedziny polityki społecznej*. Wybór i opracowanie R.A. HENCZEL, J. MACIEJEWSKA. Warszawa 1997.
- Polska Przyszłości, Program Platformy Obywatelskiej RP*. Platforma Obywatelska. Warszawa 2015. <http://platforma.home.pl/images/Polska-Przyszlosci-Program-PO.pdf> [29.12.2015].
- Prognoza ludności na lata 2014–2050*. GUS, Warszawa 2014.
- Program wyborczy Zjednoczona Lewica SLD+TR+PPS+UP+Zieloni*. Zjednoczona Lewica SLD+TR+PPS+UP+ Zieloni. Warszawa 2015.
- Programy partii: podatki, rodzina, finanse państwa*. <http://www.fakt.pl/politycy/wybory-2015-program-wyborczy-pis-po-psl-partii-razem-korwin-i-kukiza,artykuly,585400.html> [8.01.2016].
- Razem. Inna polityka jest możliwa. Program wyborczy*. Partia Razem. Warszawa 2015. http://partiarazem.pl/wp-content/uploads/2015/10/program_wyborczy.pdf [29.12.2015].
- Rozmowa tygodnia*. Cezary Gmyz w rozmowie z Jarosławem Kaczyńskim. „Do Rzeczy” 2015, nr 27.
- Strategia zmiany. KUKIZ'15 Potrafisz Polsko!*. KUKIZ'15. <https://ruchkukiza.pl/wp-content/uploads/2015/10/Strategia-Zmiany-Kukiz151.pdf> [29.12.2015].
- Wkurzyła mnie ciepła woda*. Rozmowa M. Jałoszewskiego z Ryszardem Petru. <http://wyborcza.pl/politykaekstra/1,148348,18874650,petru-wkurzyla-mnie-ciepła-woda.html> [18.01.2016].
- Wybory parlamentarne 2015 – program PSL*. <http://www.psljaslo.eu/program-wyborczy/> [8.01.2016].
- Zdrowie. Praca. Rodzina. Program Prawa i Sprawiedliwości 2014*. Prawo i Sprawiedliwość. Warszawa 2014.

Vision and Directions for Development of Family Policy in Light of Electoral Programs of Committees in Parliamentary Elections in Poland in 2015

Summary

In the face of demographic problems in Europe which are mainly caused by reduced reproduction of the population, in the case of Poland also emigration, it is no surprise that the declarations, which aim at indicating the proposals of stav-

ing off the threat of demographic crisis appear in electoral campaigns. This is indicated by the general formulated directions of actions as well as the proposals of particular actions. Because the biggest number of instruments which may be used to support the families' decision about procreation are found within the scope of family policy, this area of social policy has been selected as the object of analysis. This article presents the selected proposals of the electoral offer concerned with the solutions in the framework of family policy of those parties which during parliamentary elections 2015 in Poland, registered the lists of candidates for Sejm in at least half of electoral constituencies. The aim of the author is not only identify the vision of family policy and the directions of its development presented by given parties, but above all to try to indicate the main separation lines. Detailed analysis of the proposals, mainly from electoral programs, allowed also to mark off those areas and solutions around which political consensus can be created, as they were a part of electoral programs of almost all groups.

Key words: family policy, family policy instruments, parliamentary elections in Poland in 2015, election programs

Bożena Zasępa – doktor, starszy wykładowca w Zakładzie Polityki Społecznej Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Autorka artykułów naukowych i ekspertyz z zakresu demografii, polityki rodzinnej i zabezpieczenia społecznego.